

DE MAAKBARE MENS

- BINA AYAR -

BLAUWBURG WAL

DE MAAKBARE MENS

DE MAAKBARE MENS

Bina Ayar

ISBN 9789461853325

Ook verkrijgbaar als eBook

1e druk mei 2023

Redactie: Andy Arnts

Eindredactie: Jeroen Sweijen

Vormgeving: Eric Jan van Dorp

Foto auteur: Jeroen Rommen (Rommen Bravenboer Fotografie)

Uitgeverij Blauwburgwal, Amsterdam

info@blauwburgwal.nl

Copyright©2023 Uitgeverij Blauwburgwal

Copyright©2023 Bina Ayar

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd in welke vorm dan ook zonder uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de uitgever.

DE MAAKBARE MENS

- BINA AYAR -

UITGEVERIJ BLAUWBURG WAL

De menselijke conditie

Het roken heb je opgegeven

Je drinkt niet meer wat het is geweest

Jammer alleen dat gezonder leven

Zo schadelijk is voor je geest

- Levi Weemoedt

Inhoudsopgave

Voorwoord – *Is er nog tolerantie voor tegengeluid?* 9

Deel I – Drie basisgeboden voor de maakbare mens

1. Gij zult gezond zijn 14
De maakbare mens is nooit ziek, hooguit rot van binnen, maar dat fixen we ook wel
2. Gij zult veiligheid begeren 28
De maakbare mens is overal bang voor, behalve voor vernietigende veiligheid
3. Digitale controle voor uw gemak 37
De maakbare mens is lui

Intermezzo: Wat is vrijheid nog? 42

Deel II – Gij zult beïnvloed worden: de maakbare mens is nooit af

4. Maakbaar gedrag 54
Alles ligt aan uw gedrag
5. Digitale dystopie 59
Digitalisering en beïnvloeding
6. Maakbare emoties 70
Alleen samen houden we het angstvirus in stand
7. Traditionele beïnvloeding met de stok 75
Voor internationale gezondheid dreigt willekeur wereldwijd wet te worden

Intermezzo: Beïnvloeden met drogredenen en dooddoeners 80

Deel III – Ongemak in het techno-tribale land: digitalisering, duurzaamheid en diversiteit

8. Dogmatische digitalisering niet altijd veilig en gemakkelijk 86
Stress in de digitale heilstaat
9. Maakbare natuur 91
Door de bomenkap het bos niet meer zien

10. Deugen is belangrijker dan dierenwelzijn 100
Zijn dieren ook maakbaar of kunnen zij wél zichzelf zijn?
11. Dierendilemma's 105
Leren van dieren
12. Dubbele diversiteitsmoraal 114
Diversiteit geldt alleen voor wie aan de norm voldoet
13. Betuttelracisme 119
Dankzij doorgeschoten diversiteit is betuttelracisme nu overal
14. Het uiterlijk van de maakbare mens 129
Dubbele schoonheidsmoraal

Intermezzo: slachtoffers van de slachtoffercultuur 134

Deel IV – Maakbare meningen: consensus en conformisme

15. Maakbare meningen in de media 144
De consensus regeert
16. Het eenvormige politieke landschap 156
Links is rechts en rechts is links
17. Hokjesgeest 166
Lege labels in het debat

Intermezzo: brave bedrijven zijn een verlengstuk van de staat 177

Deel V – Cancel uzelf

18. De totalitaire trekjes van de technocratie 184
Het model regeert
19. Wie is er bang om gecanceld te worden? 194
De maakbare mens heeft altijd gelijk en anders wordt hij gecanceld
20. Het verleden van de maakbare mens 206
Iedereen misbruikt de geschiedenis
21. De robotisering van de mens 211
Zijn we nog menselijk?

Epiloog 220

Voorwoord

IS ER NOG TOLERANTIE VOOR TEGENGELUID?

Zes blanke bestuurders van het mannelijke geslacht op een schilderij, van wie er drie dan ook nog eens een sigaar of pijp roken. Voor een promovenda van de Universiteit Leiden is dat eind 2022 aanleiding om een tweet de wereld in te slingeren die zal leiden tot de verwijdering van het portret van het Leidse college van bestuur van 1974. De promovenda begrijpt niet ‘welk signaal’ het kunstwerk in een vergaderzaal van het Leidse academiegebouw uitzendt. Rechtendecaan Joanne van der Leun kan haar ongemak snel wegnemen. Kort na de klacht tweet ze jubelend – de tweet is voorzien van een uitroepteken en een vrolijke smiley – dat het schilderij van kunstenaar Rein Dool terstond door een collega-hoogleraar verwijderd is. Haar bericht wordt voorafgegaan door de ontboezeming dat ze het grootste deel van haar carrière heeft doorgebracht ‘in kamers met mannen en schilderijen van mannen’: ‘Bovendien heb ik een hekel aan rook, ook al is deze maar geschilderd.’

Het incident leidt zowel bij links als rechts tot ophef en zelfs tot Kamervragen. Dat een van de geportretteerden niemand minder is dan de aan de Holocaust ontsnapte Joodse oud-rector-magnificus Dolf Cohen maakte het relletje des te pijnlijker. Ook het feit dat het kunstwerk de eerste generatie bestuurders toont onder de nieuwe wet Universitaire Bestuurshervorming uit 1970 die de universiteit toen democratischer maakte, maakt de uitgum-actie pijnlijk paradoxaal.

Pas als Job Cohen, oud-PvdA-leider en zoon van Dolf Cohen, oppert om – het liefst onder toeziend oog van het schilde-

rij – het college bij te spijkeren over de context van het portret, zwicht de universiteit en wordt het schilderij tijdelijk teruggehangen. Met de kanttekening dat ‘niet iedereen zich door dit beeldbepalende werk gerepresenteerd voelt’ en dat een divers samengestelde commissie gaat uitzoeken wat de beste aanpak is om het werk ‘beter tot zijn recht te laten komen’.

Het schilderij-incident op mijn alma mater kan worden gezien als de zoveelste tragikomedie in het theater van de *wokeness*, maar is vooral interessant omdat het een – ietwat karikaturaal – portret schetst van de binnenkant van de maakbare mens. Een van de belangrijkste obsessies van de modelburger is gezond gedrag. Wie daar niet aan voldoet – ‘al is het maar geschilderd’ – mag verdwijnen. Diversiteit is ook een typisch stokpaardje. De kern daarvan is dat labels belangrijker zijn dan mensen. Zo zijn de bestuurders gereduceerd tot het vakje ‘witte man’ in plaats van mensen die bijzondere prestaties leverden in hun eigen tijd.

Voor een waarheidsgetrouw portret van de maakbare mens ontbreekt één ingrediënt in deze schilderijgate. Namelijk het heilige geloof in technologie als oplossing voor elk risico, maar ook dat zit bij de universiteit wel goed. Twee maanden voor de schilderijaffaire was Leiden ook al in last toen bleek dat de 371 in coronatijd opgehangen slimme camera’s beveiligingsfouten hadden en dat de privacy van zowel medewerkers als studenten was geschonden.

De Leidse perikelen rond gewenst gedrag uitdragen en controleren staan niet op zichzelf. In de beperkte belevingswereld van modelmakers zijn woorden en beelden die niet stroken met de waan van de tijden-ideologie bedreigend, ‘ook al zijn ze historisch’ zou je daaraan kunnen toevoegen. ‘Veiligheidsbegeerte’ is de rode draad door de grillen van de maakbaarheidsreligie. In het huidige denken over veiligheid is elke individuele keuze een potentieel risico dat moet worden gecontroleerd, zoals filosoof en veiligheidsexpert Gerben Bak-

ker zegt in dit boek.

Conformisme en controle beheersen de wereld van de maakbare mens. Of het nu gaat om gezondheid, veiligheid of meningen; niets wordt aan het toeval overgelaten. Alles moet meet-, modelleer- en maakbaar zijn. De onzekerste factor in de modellenmaatschappij is de mens. In toenemende mate wordt daarom aan de mens zelf gesleuteld. Aan zijn gevoelens, gedachten en gedrag. Het doel van alle gedragssturing lijkt een modelburger te zijn die nul risico's neemt, gezond is en altijd de juiste mening aanhangt.

Vooraf in coronatijd werd dat duidelijk, toen goed gedrag voorop stond en ingaan tegen de heersende opinie praktisch verboden was. In diezelfde periode nam digitalisering een toevlucht zodat dystopische vergezichten à la *Brave New World* en *1984* dichterbij leken dan ooit. Vooral omdat digitalisering sindsdien samengaat met meer controle en sturing op goed gedrag.

Een treffend voorbeeld hiervan is de discussie over de digitale euro. Met die digitale munt kan de overheid meer inzicht krijgen in het uitgavenpatroon van individuen en in theorie zelfs voorwaarden stellen aan de besteding van geld door bijvoorbeeld overheidssubsidies te programmeren voor goedgekeurde uitgaven. Het uiteindelijke effect daarvan kan totale controle door de staat zijn. Of, zoals schrijver en columnist Leon de Winter in *De Telegraaf* samenvatte: met digitaal geld kun je de bevolking perfect reguleren. 'Algoritmes analyseren je uitgaven, herkennen patronen, en zien waar jij het algemeen belang schaadt. Het is toch redelijk om te voorkomen dat jij met je zieke lever de dure zorg onder druk zet, omdat jij jezelf thuis elke avond op de bank laat vollopen? Via digitaal geld kunnen overheden voorkomen dat jij alcohol kunt aanschaffen: je digitale pas wordt geblokkeerd.'

Vooraf voor gezondheid kunnen gedragsinterventies niet ver genoeg gaan. Ook in de andere dossiers ligt de focus vaker

op gedragssturing, zoals in het klimaatbeleid. De modelburger wordt dan ook aangestuurd door de macht die er alles aan doet om de maakbare mens te faciliteren. Wie aanstoot neemt aan geschilderde rook kan zich bijvoorbeeld gesterkt voelen door het tabaksbeleid van de regering dat getypeerd wordt als ‘het eindspel tegen tabak’, met als inzet om roken nagenoeg uit de samenleving te laten verdwijnen. Modelburgers die braaf alle coronamaatregelen volgden konden zo ook terecht bij kliklijnen om minder brave burgers aan te geven. Gekwetste minderheden kunnen net als de Leidse promovenda rekenen op daadkrachtige bestuurders, tenminste als het ‘slachtoffer’ zich als modelminderheid gedraagt en geen verkeerde mening heeft en daarom alsnog wordt gecancelld.

Niet iedereen gaat mee met de waan van de dag, zelfs niet in coronatijd. In dit boek komen denkers en specialisten aan het woord die verboden vragen stellen. Zoals theatermaker Ab Gietelink die tijdens een coronademonstratie werd opgepakt en zich net als mentaliteitshistoricus Henri Beunders uitspreekt tegen de hokjesgeest. Hoogleraar Mediastudies Mark Deuze laat zijn licht schijnen over ‘maakbare meningen’ in de media en filosoof Ad Verbrugge plaatst vraagtekens bij de ‘technische stand’ van de samenleving die volgens hem de intensieve menshouderij mogelijk maakt. Tegenstrijdigheden worden eveneens benoemd: de techno-tribale controlestaat stelt tegenstrijdige eisen aan zijn modelburgers. Want hoe inclusief is het bijvoorbeeld om mensen uit te sluiten uit naam van diversiteit?

Met het schilderij van de rokende bestuurders liep het redelijk goed af. Maar hoe zit het met alle andere zaken die we offeren voor maakbaarheid? We kunnen alleen maar hopen dat de mens in zijn zoektocht naar volmaaktheid niet zichzelf cancelt.

Bina Ayar

Capelle aan den IJssel, april 2023